

PRIKAZI KNJIGA

Micha Brumlik, Stephan Ellinger,
Oliver Hechler, Klaus Prange

THEORIE DER PRAKTISCHEN PÄDAGOGIK

Grundlagen erzieherischen Sehens,
Denkens und Handelns.

Stuttgart: W. Kohlhammer GmbH, 2013., 178. str.

Uvod

Veoma je teško formirati kanon pedagoškog znanja na koje se može orijentirati pedagog-znanstvenik i pedagog koji djeluje u praksi. Ipak, navode se autori i preporuča se znanstvena literatura koja nudi pregled pedagoških teorija tijekom povijesti: *Pedagoška znanja* (Kade et al. 2011), *Temeljni pojmovi pedagogije* (Dörpinghaus/Uphoff 2011), *Priručnik odgajateljstva* (Mertens et al. 2007), *Pedagoški rječnik* (Böhm 2005), *Povijesni pedagoški rječnik* (Benner/Oelkers 2004). Od autora se ističu: von Tenorth (2003a;b), Prange (2008; 2009), Böhm et al. (2009), Saalfrank/Zierer (2010), Reble (1995).

Cilj je knjige *Teorija praktične pedagogije: temelji odgajateljskog gledanja, razmišljanja i djelovanja* formuliranje teorije praktične pedagogije, što znači iznošenje teorijskih pedagoških znanja povezanih s praktičnim odgajateljskim vještinama koje nas čine uspješnim odgojiteljima. Objašnjavaju se pojmovi dodijeljenog i prirodnog autoriteta, pojam optimalne distance prema odgajaniku i pedagoški takt koji omogućava djelovanje i u „situacijama o kojima teorija ne progovara” (Herbart, 1802, 44). Progovara se također o razvoju znanja, vještina i htijenja odgajanja te o razlici između socijalizacije i odgoja. Na samom se početku postavljaju pitanja *Zašto i čemu odgoj?* te *Što je odgoj?*, dok se u drugom poglavlju raspravlja o nužnosti odgoja. Treće je poglavlje posvećeno pedagoškoj izgradnji osobe, a sastoji se od niza tema vezanih za vještine, znanja i htijenja. U četvrtom se poglavlju govori o „pedagoškom

ethosu”, a u petom se postavlja kritičko pitanje „do kojih značajnih pedagoških saznanja možemo doći promišljanjem teorije praktične pedagogije”.

Pedagoško znanje – temelji pedagoške antropologije

Da bismo, uspostavivši temelje pedagoške antropologije, došli do pedagoškog znanja, u drugom se poglavlju argumentirano pobijaju tri mita o čovjeku. Prvi mit prikazuje čovjeka kao *praznu ploču* (empirizam), drugi mit govori o čovjeku kao biću neograničenih sposobnosti učenja (mentalizam), dok treći ističe čovjeka kao *plemenitog divljaka* unutar kojega postoji snažna želja za učenjem i napretkom.

Nadalje se spominje Kantova prosvjetiteljska pedagoška antropologija: „Čovjek tek odgojem postaje čovjek”, „Čovjek nije ništa drugo do onoga što se postiže odgojem” (Kant, *O pedagogiji*, 1970, 697f). Gledano kroz prizmu evolucijske psihologije, ovakva je teorija neodrživa. Da bismo pak odgovorili na pitanje, zašto je evolucija uopće iznjedrila mehanizme odgoja, valja se dotaknuti *hermeneutike ljudske prirode*, o kojoj se u daljnjem tekstu detaljno raspravlja.

Govoreći o antropologiji, nezaobilazni su pojmovi *interakcija* i *komunikacija* koji uvelike objašnjavaju ljudsko ponašanje u okvirima procesa socijalizacije, a kao takvi se, dakako, tiču pedagogije. Pojam *interakcija* označava međuodnos i međuovisnost ljudi, a temelji se na *komunikaciji*. Upravo zahvaljujući komunikaciji, koja je svojstvena samo ljudima, pri-

padnici ljudske vrste imaju sposobnost anticipacije tuđih perspektiva, tj. sposobnost prilagođavanja vlastitog djelovanja s obzirom na moguću reakciju adresata, što upravo ovaj pojam čini izrazito zanimljivim za daljnja pedagoška istraživanja.

Dotičući se antropologije idealizma i pedagogije uvažavanja (*Pädagogik der Anerkennung*), na samom se kraju drugog poglavlja autori ponovo vraćaju značajnim filozofima, čiji je trag na tom polju neizbrisiv. Pedagogija idealizma polazi od Kantovog *zlatnog pravila* koje se navodi u *Kritici praktičnog uma*: „Djeluj tako da tvoja maksima volje u svako doba može ujedno važiti i za opće zakone” (Kant, *Metafizika čudoređa*, 1968., 526). Pedagogija uvažavanja oslanja se uvelike na Hegelovu teoriju borbe, kao i na njegovu teoriju odgoja, a najznačajniji je doprinos pedagoškoj teoriji uvažavanja, okrenuvši se intersubjektivnosti, dao J. G. Fichte.

Odgoj kao središnji pedagoški pojam

Budući da se na temelju nejasnog i višeznačnog određenja pojma odgoja ne može izvesti teorija praktične pedagogije, ovo poglavlje nastoji jasno odrediti odgoj kao fenomen i središnji pojam interesa pedagogije. Prije svega se navode, objašnjavaju i uspoređuju dosadašnje definicije odgoja, da bi se na posljetku iz svake izbacilo ono izlišno i uzelo ono najbolje: „Odgoj je uvođenje i nastavljanje razvojnog procesa pojedinca pomoću vanjskog utjecaja.” (Schleiermacher, *Odabrani pedagoški zapisi*, 1959, 261). „Odgoj je zbroj reakcija jednoga društva na činjenicu razvoja.” (Bernfeld, *Sizif ili o granicama odgoja*, 1971, 51). „Odgoj je svaki obrazac djelovanja kojim pokušavamo na neki način trajno poboljšati sklop psihičkih dispozicija drugih ljudi...” (Brezinka, *Metateorija odgoja*, 1978, 45). „Odgoj je specifična, komunikativna praksa, čiji je cilj na nesvojstveni način pripremiti ljude na drugačije prakse.” (Prange, *Novi mediji i stara didaktika*, 1997, 132).

Autori ovog poglavlja (Stephan Ellinger i Oliver Hechler) zaključuju da odgoj nije isključivo reakcija društva na činjenicu razvoja pojedinca (Schleiermacher, Bernfeld). Također, odgoj se ne zbiva samo na osobnoj razini, već uključuje i pojedinca i institucije (Brezinka Prange). Odgoj je pokušaj trajnog utjecaja na pojedinca, za što je osnovni preduvjet asimetrična struktura odnosa i moralna komunikacija

između odgojitelja i odgajanika. (Ellinger, Hechler; *Teorija praktične pedagogije*, 2013, 68)

Gledano s pedagoško-antropološkom rakursa, valja naglasiti da je odgoj svojevrsan odgovor na stanje „nepotpunosti” i „nedostatka” čovjeka te on kao takav nadopunjuje „praznine” koje je ostavila genetika. Gledamo li na odgoj s pedagoško-didaktičkog kuta, važna je činjenica da se odgoj odvija u asimetričnom odnosu između odgojitelja i odgajanika. Odgoj uvijek tematizira odnos između društva i pojedinca, tj. odgoja i socijalizacije. Iako se i procesom socijalizacije pojedinac razvija i uči, valja, međutim, naglasiti da odgoj i socijalizacija nisu identični. Tek kada bismo apostrofirali isključivo pedagoške elemente socijalizacije i proces socijalizacije shvatili funkcionalnim odgojem, možemo govoriti o socijalizaciji kao pojmu koji pobuđuje interes pedagoga.

Zaključno valja naglasiti da se odgoj sastoji od dvije temeljne operacije: pokazivanja i učenja. Zadatak odgojitelja-pedagoga jest pokazivanje, tj. ukazivanje, dok odgajanik uči. Činjenica jest da se proces učenja u nekim situacijama odvija i bez nastojanja odgojitelja. Ipak, pokazivanje koje nije povezano s učenjem, ne može se tumačiti kao odgoj. Iako unutar obitelji postoje izvjesna odgojna nastojanja i iako nam je poznat pojam samoodgoja, u ovom se poglavlju ukazuje na nužnost postojanja profesionalnih odgojitelja-pedagoga, čije je djelovanje nužno u situacijama u kojima se laičko znanje pokazuje nedostatnim.

Pedagoško viđenje, razmišljanje i djelovanje

Pedagogija kao disciplina i profesija sagledava proces učenja horizontalno, što znači da se ne postavlja samo pitanje *kako čovjek uči i kako bi rezultate učenja valjalo vrednovati*, već je u fokusu pedagoškog sagledavanja i promišljanja problematike učenja čitav niz pitanja: *Što je čovjek dosada naučio?, Što dosada nije naučio, a trebao bi? Što bi čovjek u budućnosti trebao naučiti, a dosada nije mogao, znao ili htio?* i naposljetku *Što bi čovjek uopće trebao učiti?*

Pedagogija se, dakle, sagledavši i promislivši cjelokupnost tema, normativno orijentira na izbor tema, tj. područja učenja koje čovjeku omogućavaju „sretniji” i „bolji” život. Da bismo vodili što „sretniji” i „bolji” život, u čovjeka valja izgraditi tri osnovna elementa ili dimenzije kao osnove na kojim temelji-

mo svako buduće znanje i odgoj. To su: *moći, znati* i željeti. Važno je naglasiti da tek subjektivna funkcionalna usklađenost tih triju dimenzija omogućava uspješan samoodređeni život.

Pod dimenzijom *moći* (knowing how) podrazumijeva se sposobnost djelovanja, tj. čitav spektar vještina kojima rutiniziramo svakodnevicu. Navedene vještine dijelimo na motoričke sposobnosti i sposobnosti opažanja.

Pod dimenzijom *znati* (knowing what) podrazumijevamo čitav spektar znanja, tj. spoznaja koje su temeljene na visokom stupnju izvjesnosti. To su znanja, tj. spoznaje kojima objašnjavamo svijet i time ga činimo sami sebi razumljivim. Budući da se radi o vrsti znanja koje je u velikoj mjeri obilježeno refleksijom, valja naglasiti da je ono usko povezano s metakognitivnim procesima čovjeka.

Pod dimenzijom željeti podrazumijevaju se stavovi koji su nužni za smislenu samoaktualizaciju znanja i vještina te za aktualizaciju znanja i vještina u odnosu na druge ljude i čitavi svijet.

Pedagoški etos

Govoreći o pedagoškom etosu, valja osvijestiti svaku vrstu posebnosti i osobitosti odgoja te njegovoga morala. Govorimo li pak o osobitosti odgoja, moramo se osvrnuti na njegovu normativnu strukturu, što ponovno implicira da bismo specifičan pedagoški etos trebali smjestiti unutar okvira rasprave opće etike. Ne odredimo li pak jasno predmet proučavanja pedagogije i ne razjasnimo li činjenicu da je odgoj uvijek normativno konstituirana datost, ne možemo ni jasno artikulirati, u čemu se sastoji pedagoški etos, koje su njegove bitne karakteristike te što on uopće predstavlja.

Zadatak je etike prepoznati i odrediti normativne osnove moralnoga djelovanja. Zadaća je pedagoške etike prepoznati i odrediti normativne osnove odgojiteljskoga djelovanja i ponašanja, pri čemu valja

razlikovati pojmove moral odgoja i etika odgoja. Pedagoški pak se etos ne sagledava kao etičko-moralno pitanje, već kao psihološko ili socio-psihološka tema kojoj valja pristupiti iz empirijsko-analitičkog aspekta. S jedne strane postoje vidljive datosti koje se tiču ponašanja i ophođenja unutar okvira mogućih odgajateljskih konstelacija, dok se s druge strane nalaze norme koje se sa stvarnim situacijama djelomično podudaraju, a djelomično od njih odudaraju. Dakle, sam se čin odgajanja može shvatiti kao neka vrsta agregata sastavljena od disparatnih faktora. Jednom se vrstom faktora bavi empirijsko istraživanje, dok kod druge vrste faktora presudnu ulogu imaju mišljenja, stavovi, ideologije i raznovrsni interesi.

U nastavku ovog poglavlja detaljno se govori o etičkom temelju odgoja, a navodi se i niz raznovrsnih kontekstualnih situacija unutar kojih se odgoj artikulira i unutar kojih se realizira specifičan etos odgoja.

Pedagogija između tradicije i razvoja

Institucije, znanost, a time i pedagogija podliježu promjenama. Svakodnevna nam iskustva pokazuju da djeca-odgajanci, njihovi roditelji-skrbnici nisu više onakvi, kakvi su bili prije samo pedesetak godina. Sasvim je očekivano da promjene u djece, roditelja i u školskom okruženju općenito, utječu na promjene unutar same škole i njezinoga rada. Ne samo školski, već i čitav odgojni sustav, a i pedagogija kao znanost moraju držati korak s promjenama u svojoj neposrednoj okolini i postati aktivnim dionikom onoga što dolazi i što zaista treba doći.

Iako izložena neprestanim utjecajima i promjenama, pedagogija je relativno autonomna utoliko što se tijekom povijesnih procesa uvijek, barem unutar zadanih granica i okvira, mogla slobodno opredijeliti. Ono što ostaje i što valja održati jest zadaća pedagogije da posreduje između učenja i pojedinca s ciljem da aktualne ali i nadolazeće izazove pretoči u premise vlastitog djelovanja.

Zdravka Grđan